Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 9 (10906) | 1979 чылдың январь 11, четверг | 1925 чылдан үнуп эгелээн | Өртээ 2 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АМЕРИК ЖУРНАЛИСТЕРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев январь 9-та Кремльге «Тайм» дээр америк журнал корпорациязының оралакчы президентизи Г. Грюнвальдыны, а ол ышкаш «Тайм» журналдың кол редактору Р. Кейвти болгаш ол журналдың кол редакторунуң оралакчызы Р. Данкинни хүлээп алган.

Совет-америк харылзааларга болгаш делегейниң өске айтырыгларынга хамаарышкан «Тайм» журналдың редакциязының салган чамдык айтырыгларынга Л. И. Брежнев харыылап берген.

Беседаның түңнелинде Р. Кейв Кампучияда амгы болуушкуннарга бодунуң үнелелин бээрин Л. И. Брежневтен дилээн. Даштыкыдан Кампучияның улузунга албадааны оон көөр хөңнү чок ёзу-чурумга удур, тиранияга удур кампучи улус демиселче көдүрлүп үнген деп Л. И. Брежнев харыылаан. Ол болза оон эргези, ынчангаш национал камгаланышкынының чаңгыс аай фронтузунуң удуртулгазы-биле Кампучияның улузунуң чөптүг демиселин совет хөй-ниити деткип турар. Чурттакчы чоннуң эң-не калбак кезектериниң деткип турары Кампучияның улусчу-революстуг чөвүлелин, тодаргайлаарга, чазакты Совет Эвилели база деткип турар.

Кампучияга Пекинниң талазынга турган ёзу-чурум, өскээр чугаалаарга, политиктиг тургузугнуң кыдат хевири туруп турган, а Кампучияга кижилерни массалыы-биле узуткап турганы — ол болза өскениң девискээринде кыдат «культура революциязын» боттандырып турганындан өске чүве эвес-тир.

Амгы үеде кыдат пропаганда Кампучияның херектеринге Вьетнамның холгаарлап киржип турарының дугайын шуугап турар. Ол болза ажыл херектиң ёзулуг байдалын хажыдар дээн хажагай оралдажыышкын болур. Ол болза Кыдаттың амгы удуртулгазының политиказының Вьетнамга удур шовинистиг угланыышкынының чижектериниң бирээзи болур. Ол удуртулга өске чамдык айтырыгларның талазы-биле Вьетнамга удур чөңгээлдээшкиннерни организастап чорудуп турары билдингир болгай.

Беседага СЭКП ТК-ның делегей информациязының килдизиниң эргелекчизи Л. М. Замятин киришкен.

(СЭТА).

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Бойдус камгалалын күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында

«Бойдус камгалалын күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылдың декабрь айда хүлээп алган.

Партияның болгаш чазактың бо айтырыглар талазы-биле сөөлгү чылдарда хүлээп алган шиитпирлерин амыдыралга боттандырганының түңнелинде бойдус камгалалы болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер айтырыглар экижээн. Үлетпүр, транспорт, көдээ ажыл-агыйы дүрген хөгжүп, чайгаар бүткен курлавырларны ажыглалга хөйү-биле киирип турар апарган үеде бойдусту камгалаары болгаш бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаары Совет күрүнениң экономиктиг болгаш социал чугула сорулгаларының бирээзи боор турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ССРЭ Конституциязының салган сорулгаларын улам долу шиитпирлээри-биле долгандыр турар бойдусту камгалаар болгаш оон байлаан ажыктыг ажыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырары эргежок чугула боор турар.

Чамдык эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери, партия крайкомнары болгаш обкомнары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар база облкүүскомнар, чер-черде партия болгаш совет органнар черни, суг болгаш агаар бассейнин камгалаар, бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаар болгаш бойдус курлавырларын катап тургузар талазы-биле ажыктыг хемчеглерни боттандырарын чер болганда чедир хандырбайн турарын доктаалда айыткан.

ССРЭ-ниң чамдык министерстволары болгаш ведомстволары артынчызы эвээш технологтуг чорудуушкуннарны ажылдап кылыр болгаш шиңгээдип алыр, а ол ышкаш суг ажыглалының агым чок системаларын ажыглаар талазы-биле ам-даа четпес ажылдап турар. Ол-ла черлер болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери черни катап сайзырадыр хемчеглерни чорутпайн, аңаа чогуур контрольду тургуспайн турар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы болгаш эвилелдешкен республикаларның Эртемнер академиялары бойдус камгалалының чугула айтырыгларының талазы-биле үндезин шинчилелдерни организастаарын долу хемчээлге хандырбаан.

Бойдус камгалалының талазы-биле хемчеглерни амыдыралга боттандырары дээш күрүне контролюн күштелдирер талазы-биле бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаарында бар четпестерни кыска хуусаада чайладыр база долгандыр турар бойдустуң байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни ук доктаалда айтып турар. ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш организациялар бойдус камгалалы, бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаар болгаш катап тургузар, бойдус камгалалының чогуур хемчеглерин хуусаазында күүседир дээш долу харыысалганы хүлээрин доктаалда айыткан.

Бойдус камгалалының болгаш бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаарының айтырыгларының талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Хоойлуларын ажыл-агый органнарының, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның күүсеткен турары дээш контрольду эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, крайкомнар, обкомнар, партия хооркомнары болгаш райкомнары күштелдирер хүлээлгелиг.

Долгандыр турар бойдустуң байдалын хайгаараар болгаш контрольдаар күрүне системазын улам сайзырангайжыдар сорулга-биле ССРЭ-ниң Гидрометеорология болгаш контроль талазы-биле күрүне комитединиң боттандырар чүүлдери болза:

Бойдусту хайгаараар болгаш контрольдаар талазы-биле күрүне системазының ажыл-чорудулгазын организастаары дээш харыысалгалыг болуру, хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң агаар бассейнин ажыглап турарын таарыштырары, агаарның хирленип бокталырынга күрүне контролюн тургузары, агаарны хирлендирер бүдүмелдерни эвээжедириниң нормазын ажылдап кылыры болгаш сагыыры.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планында айыткан бойдус камгалалының талазы-биле чогуур даалгаларны каттыжыышкыннарның, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның канчаар күүседип турарын контрольдаарын ССРЭ-ниң Гидрометеорология болгаш контроль талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында үлетпүр болгаш даг ажылдарынга озал-ондак чок ажылдаарынга хайгаарал талазы-биле комитетке дааскан.

Бойдус камгалалының талазы-биле комплекстиг хемчеглерни тодарадыры-биле, долгандыр турар бойдустуң хирлениринин болдурбазы-биле база бойдус курлавырларын улус ажыл-агыйынга ажыктыг ажыглаар сорулга-биле бойдус камгалалының девискээр аайы-биле комплекстиг схемазын ажылдап кылыры эргежок чугула деп көрген. Янзы-бүрү объектилерни төлевилээр болгаш тудар талазы-биле ам күштүг боор турар норма-чижек документилеринге чогуур өскерилгелерни киирерин ССРЭ-ниң Күртудуунга дааскан.

ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозу, ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозу-биле кады суг эртер черлерге бедик ажыктыг балык доктаадыр чогуур херекселдерни ажылдап кылыр болгаш тургузар сорулгалыг.

Чаа бүдүрүлгелерни төлевилээр болгаш тудар, ол ышкаш ам ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты кылыр үеде долгандыр турар бойдусту хирлендирер чорукгарны болдурбас талазы-биле контрольду күштелдирерин, бүдүрүлгелерни төлевилээр, тудар, эргилерни чаартыр үеде артынчылары эвээш технологияларны, суг чок технологтуг чорудуушкуннарны, сугну катап ажыглаар, суг хандырылгазының агым чок системазын, өске-даа депшилгелиг аргаларны калбаа-биле ажыглаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Күртудуунга, ССРЭ-ниң Гидрометеорология болгаш контроль талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга дааскан.

ССРЭ-ниң Күртудуу болгаш ССРЭ-ниң эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди үлетпүр болгаш транспорт шимээннериниден хоорайларның чуртталга районнарын болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерни камгалаар талазы-биле эртем-шинчилел болгаш дуржулга-конструктор ажылдарын калбартыр хүлээлгелиг.

Бойдус камгалалының болгаш бойдустуң курлавырларын ажыктыг ажыглаарының, биосфера айтырыгларының, эвээш артынчылыг технологияларның талазы-биле эртем-шинчилел организацияларының четкизин чурумчудары, бо айтырыглар талазы-биле техник-экономиктиг шинчилелдерни калбартырын доктаалда көрүп турар. Күрүнениң камгалалдыг черлериниң, бойдустуң тураскаалдарының, ботаника садтарының, зоология болгаш дендрология парктарының, заказниктер, бойдус (национал) парктарның дугайында чаңгыс аай дүрүм төлевилелин ажылдап кылыры эргежок чугула деп көрген. Бойдус камгалалының дугайында хоойлуну күүседиринге хөй-ниити контролюн боттандырар, бойдус камгалалының, оон курлавырларын ажыктыг ажыглаарының болгаш катап тургузарының талазы-биле билиглерни пропагандалаар талазы-биле бойдус камгалалының республика ниитилелдеринге дузалаарын, а ол ышкаш ол ниитилелдерни бедик мергежилдиг специалистер болгаш эргежок чугула материал-техниктиг чүүлдер-биле хандырарынга дузалаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрерде бойдус камгалалының талазы-биле планнарны база хемчеглерни оларның канчаар күүсеткенин, бойдус курлавырларын ажыглаар, бүдүрүлге артынчыларын арыглаар болгаш ажылдап кылыр талазы-биле нормаларны болгаш дүрүмнерни сагаанын ыяап-ла барымдаалаары эргежок чугула деп СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көрген.

Бойдус камгалалының талазы-биле билиглерни чон ортузунга калбартырын, бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаар болгаш катап тургузар талазы-биле ажылдарны нептередирин ССРЭ-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Культура министерствозунга, Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелинге, бойдус камгалалының республика ниитилелдеринге дааскан. «Бойдус болгаш кижи» деп эртем-нептерелгиг журналды үндүрери чугула деп көрген.

Бай-Хаак суурга ортумак школаны доосканының соонда Светлана Донгак Таңды районнуң Хову-Аксы суурунга барып, «Тыва кобальт» комбинатка ажылдаар күзелин илереткен. Ол үеде тыва металлургтарның суурунга Кызылдың дааранылга фабриказының салбыры ажыглалга кирер дей берген. Ынчангаш Светлана аңаа ажылдаар деп быжыы-биле шиитпирлеп алган. Ол аңаа өөреникчилеп киргеш, элээн каш айлар эрткенде разрядты чедиишкинниг дужаап шыдаан. Аныяк дааранықчы амгы үеде бичии уруглар хөйлеңнерин даарар бөлүкте эки ажылдап, мергежили улам улгадып турар. Комсомолчу кыс бодунуң бригадазында социалистиг чарыштың мурнакчызы апарган.

ЧУРУКТА: аныяк дааранықчы Светлана Донгак.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ПЛАНДАН АЖЫР 136 МУҢ

Оңгу беш чылдың үшкү чылында Кызылдың тууйбу заводунуң коллективи шалыпчы ажылдап турган, чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. 15 миллион тууйбу бүдүрер турган, даалгадан ажыр 136 муң тудуг материалын хереглекчилерге берген. Ниити продукция бүдүрериниң планын 107 хуу, продукция сайгарарының онаалдазын 106 хуу күүсеткен. Шак мындыг эки көргүзүгну күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган, чедип алган. Чыл дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу ажыг бедээн. Ол ышкаш коллективте социалистиг чарышты дээштиг организастаан.

Коммунист Александр Алексеевич Макшаковтуң удурткан хептекчилер бригадазы социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чоруп, чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген. Мария Петровна Багрованың салыкчылар бригадазы база эки ажылдаан.

Бистиң заводтуң коллективи эрткен чылын чедип алган чедиишкиннерин бо чылын быжыглаар, күш-ажылдың темпизин кудулатпас дээш ажылдап, бо чылдың бирги он хонуунда багай эвес түңнелдиг болган.

Л. ТУРМАНОВА,
партия организациязының секретары.

Москвачыларның бедик сорулгалары

Беш чылдың дөрткү чылынче москвачылар политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында кирген. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол активиниң — найысылалдың ажылчы чоннар төлээлекчилериниң январь 9-та болган хуралынга бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам ыңай бедидер, 1979 чылдың улус ажыл-агыйының планын чедиишкиннинг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып чорудар талазы-биле хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң сорулгаларын чугаалажып көрген.

Москваның күш-ажылчы коллективтериниң амгы үеде бүгү ажылы СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазының ханы салдары-биле эртип турар деп онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга найысылалда калбарып чоруткан белеткел совет кижилерниң бузулбас чаңгыс эвииниң болгаш СЭКП-ны долгандыр сырый каттыжыышкынының, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын ажылчы чоннарның бүрүнү-биле деткип турарының демдээ-биле эртип турар.

Эрткен чыл күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттинген деп хуралга айыткан. Хоорайның улус ажыл-агыйының бүгү адырлары планнарны болгаш хүлээлгелерни күүсеткен. Чылдың бүдүрүлге программазын үлетпүрде бүгү коллективтер хуусаа бетинде дооскан. Бүдүрүлгелерни чаартыр болгаш техниктиг эде чепсеглээр талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Москваның үлетпүрүнүң бир муң беш чүс ажыг кылыглаарынга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. 4.4 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлүн туткан. Чиг-этти, материал-техниктиг болгаш одалга чүүлдериниң курлавырларын камнаарының талазы-биле онаалдаларны ажыр күүсеткен. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 110 чыл оюнга чедир хуусаада беш чыл планнарын доозар дээн мурнакчыларның патриотчу эгелекчи саналдары коллективтерде калбаа-биле нептерээн. Каттыжыышкыннарның, заводтарның болгаш фабрикаларның 300 ажыг коллективтери 1979 чылда уткуштур планнарын ам хүлээп алган.

Ооң-биле кады найысылалдың бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында ажыглаттынмаан курлавырлар ам-даа эвээш эвес деп, илеткелчи — СЭКП МХК-ның секретары Л. А. Борисов болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Беш чылдың дөрткү чылында Москваның коллективтериниң болгаш организацияларының социалистиг хүлээлгелерин чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, продукция бүдүрүп үндүрерин улам ыңай улгаттырар талазы-биле москвачыларның сорулгалары тодаргайлаттынган.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чагааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин киришкен.

(СЭТА).

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Тес-Хемниң № 655 соңгулда округу

Эрзинниң «Нарын» совхозунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидатты депшидери-биле дүүн эртен Культура бажыңынга чыглып келгеннер. Улус депутаттарының Нарын көдээ Совет күүскомунуң даргазы К. Ч. Белчир хуралды ажыткан. Партком секретары Чооду Делгер-оол илеткел кылган. Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, оңгу беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын чедиишкиннинг күүседир дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында соңгулда кампаниязы эртип турарын ол демдеглээн. Нарынчылар ук херекке боттарының төлептиг үлүүн киирип келгеннер. Эрткен ажыл-агый чылын кол көргүзүглер аайы-биле чедиишкиннинг доосканнар.

Хойжу Чооду Пар-оол хуралга сөс алгаш, бистиң чуртувуста соңгулдалар совет демократияның байырлалы кылдыр эртип турарын айыткан. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттарының кандидаттарынга Тес-Хемниң № 655 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Андрей Павлович Кириленкону болгаш «Нарын» совхозтуң директору Мижит Кыргысович Дүгерни депшидерин ол саналдаан. 1979 ажыл-агый чылында малдап турар хоюндан чүс башка онаажтыр 100 хураганны алыры, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алыры малчын ук хуралга хүлээнген.

Хуралга санал бергеннер совхозта кол агроном Сандээ Базыр, Нарын ортумак школазында башкы Анна Балган олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Андрей Павлович Кириленкону болгаш «Нарын» совхозтуң директору Мижит Кыргысович Дүгерни депшидер деп саналды деткээннер.

М. К. Дүгер Нарынга төрүттүнген, эртем-билиг чедип алгаш, маңаа ажылдап, чонунга бараан боор келген. Маңаа, колхозка ажылдап, хову бригадирлеп, мал бригадирлеп, парторгтап-даа ажылдап келген. Он ажыг чылдарда колхоз даргалап турган, ооң соонда совхозтуң директорунда ажылдап турар.

Хуралдың ажылынга СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш киржип, совхозтуң болгаш районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда сорулгалар база соңгулдалар дугайында делгеренгей чүве чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери Тес-Хемниң № 655 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга **Андрей Павлович Кириленко** болгаш **Мижит Кыргысович Дүгерни** депшидер деп доктаалды бир үн-биле хүлээп алганнар.

* * *

Ол-ла хүн Эрзин райпозунуң коллективинге соңгулда мурнунуң хуралы болуп эрткен. Хуралды райпо даргазы А. Д. Ширин ажыткан. СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай соңгулдалар дугайында илеткел кылган.

Райпода партия организациязының секретары А. О. Соян ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттың кандидадынга Тес-Хемниң № 655 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Андрей Павлович Кириленкону депшидерин саналдаан. Ооң-биле чергелештир ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттың кандидадынга «Нарын» совхозтуң директору Мижит Кыргысович Дүгерни депшидерин автомеханик А. Д. Уржук саналдаан. Ук саналдарны райпода профэвилел комитединиң даргазы М. Х. Мижит, ажылчын М. Д. Дандыгай олар изиг-биле деткээннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутаттарының кандидаттарынга **Андрей Павлович Кириленкону** болгаш **Мижит Кыргысович Дүгерни** депшидер деп доктаалды хуралга хүлээп алган.

* * *

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунга дүүн хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Совхозтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттарының кандидаттарын депшидип тура, оңгу беш чылдың дөрткү чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседир дээш тура-соруктуг ажылдаарын демдеглеп турганнар.

Соңгулда мурнунуң хуралының киржикчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттарының кандидаттарынга Тес-Хемниң № 655 соңгулда округундан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Андрей Павлович Кириленкону** болгаш Эрзинде «Нарын» совхозтуң директору **Мижит Кыргысович Дүгерни** депшидер деп доктаалды бир үн-биле хүлээп алганнар.

Өвүрнүң № 652 соңгулда округу

Өвүрнүң № 652 соңгулда округунуң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттың кандидадын депшидер талазы-биле соңгулда мурнунуң хуралы дүүн кежээ Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң клувунга болуп эрткен.

Хуралды совхозтуң партком секретары С. А. Донгак ажыткан.

Аңаа школа башкызы А. Т. Монгуш сөс алгаш, чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадының кандидадынга «Известия» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Владимир Леонтьевич Кудрявцевти депшидер деп саналдаан. Тываның ажылчы чоннары ону ССРЭ-ниң Дээди Совединге чаңгыс эвес удаа соңгаан болгаш Владимир Леонтьевич ол бедик идегелди төлептиг-биле бадыткап, бистиң-биле найыралдыг күрүнелер-биле бистиң чуртувустуң харылзааларын, делегейге тайбыңны быжыглаарынга идепкейлиг үлүг-хуузун киирип келгенин эш Монгуш демдеглээн.

Совхозтуң ажылчыны Х. Д.-С. Монгуш болгаш инженер А. Б. Монгуш олар депутаттың кандидадынга В. Л. Кудрявцевти депшиткенин улуг өөрүшкү-биле деткээн.

Хуралга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду сөс алгаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурунче совхозтуң ажыл-ишчилерин кыйгырган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутадының кандидадынга Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан «Известия» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы **Владимир Леонтьевич Кудрявцевти** депшидер деп доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

* * *

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозунуң клувунга дүүн хөй кижи киржикчилиг хурал болуп эрткен. Оон киржикчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутадының кандидадын депшидип тура, совет демократияның байырлалы соңгулдаларга уткуштур күш-ажылчы коллективтер улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарын демдеглээннер.

Соңгулда мурнунуң хуралының киржикчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутадының кандидадынга Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан «Известия» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы **Владимир Леонтьевич Кудрявцевти** депшидер дугайында доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

ТАРЫЛГА ЭЭЛЧЕШТИРИЛГЕЗИНИҢ АЖЫКТЫЫ

«Тарааның эң-не хөй чыыдазын алырынче, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринче, чер ажылының культуразын көдүреринче ам агротехниктиг хемчеглерниң бүгү арсеналын угландырары, бүгү болдунар аргаларны база курлавырларны ажыглаары, чер-черниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының, ажыл-агыйларының удуртукчуларының база специалистериниң, совхозтар ажылчыннарының болгаш колхозчуларының ажылын ол сорулгага чагыртыры эргежок чугула»—деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев айыткан.

1976—1980 чылдарда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планында баш удур көрдүнген, чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедири черлерни эң-не чөптүг ажыглаарының сорулгазын бирги одуругже идип үндүрүп турар. Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйынга капитал салыышкыннары чыл келген тудум улам-на көвүдеп турар. Оларның дыка улуг хемчээлдиин чер ажылының продуктулуун бедидеринге үндүрүп турар. Ооң экономиктиг ажыктыын улгаттырар төлээде, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидери, чер курлавырларын чогумчалыг ажыглаары эргежок чугула.

«Колхозтар өске-даа чер ажыглакчылары ышкаш, черни үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаар, ону хумагалыг сөу-биле көөр, ооң үнүш-дүжүткүр чоруун бедидер хүлээлгелиг» деп, ССРЭ-ниң Конституциязында бижээн. Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүр чоруун катап тургузарының болгаш ону улгаттырарының сорулгазын кижи төрелгетенниң бүгү төөгүзүнүң дургузунда чер ажылының тодаргай системаларын ажыглаарының аргазы-биле шиитпирлеп келген. Ынчаарга эртемге үндезилеттинген тарылга ээлчештирилгелери, чемишчидилгелерни чөптүг ажыглаары, хөрзүннүң шын болбаазырадыры кезээде-ле чер ажылының системазының кол болгаш солуттунмас звенозу болуп турган.

Культураларны шын солуштурар чорук хөрзүннүң болгаш ында төккен чемишчидилгелерниң хоолулуг бүдүмелдерин бүрүнү-биле ажыглаарының, бок үнүштер-биле, хоралакчылар болгаш аарыглар-биле демиселди чедиишкиннинг чорударының аргазын бээр.

Шын тарылга ээлчештирилгезинге янзы-бүрү культураларны тарып өстүрерге, хөрзүннүң эң дээре фитосанитарлыг байдалдар-биле хандырар, ону хат, суг үрээринден камгалаар, аңаа органиктиг бүдүмелдерниң курлавырын көвүдедир, ооң физиктиг шынарларын экижидер. Тарылга ээлчештирилгезинге үнүш-дүжүткүр чоруктуң байдалдары эң-не продуктулуу-биле ажыглаттынар болгаш агротехниктиг хемчег бүрүзүнүң ажыктыы бедиир, ооң түңнелинде бүгү-ле культуралар, система чок тарып өстүреринге бодаарга, дыка бедик дүжүттү берип турар.

Көдээ ажыл-агый үнүштериниң бот-бодунга удур-дедир салдар чедирижирин, а ол ышкаш мурнунда тарып өстүрген культураларга херегээн агрохемчег бүрүзүнүң түңнелин барымдаалап тургаш, оларны тарып өстүрериниң технологиязын тургузарының болдунар аргазын тарылга ээлчештирилгези берип турар.

Ынчангаш, бойдус-климаттың тодаргай байдалдарынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализациязынга дүгжүп турар тарылга шөлдериниң структуразы-биле шын тарылга ээлчештирилгезин ажыл-агыйларга шиңгээдип алыр болза, чүгле ынчан чер ажылының культуразын бедидерин хандырып болур-дур.

Партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң тургузуп турары таарымчалыг байдалдарны ажыглааш, бистиң республиканың совхозтары тарылга ээлчештирилгезин кииреринин база ону шиңгээдип алырының талазы-биле улуг ажылдарны кылып чоруткан. 1971 чылдан 1978 чылга чедир үениң дургузунда киирген тарылга ээлчештирилгезиниң шөлү республикага 471 муң гектар четкен. Ол болза 314 тарылга ээлчештирилгези болур. Оон 393 муң гектар шөлге тарылганың 225 ээлчештирилгезин киирген. Ооң иштинден хөрзүннү хат алырынга удур 71 тарылга ээлчештирилгезин 121 муң гектарга, тускай азы ногаа аймааның 10 тарылга ээлчештирилгезин 1294 гектарга, мал чемнериниң 79 тарылга ээлчештирилгезин 76,6 муң гектарга киирген.

Амгы байдал-биле алырга, республиканың ажыл-агыйларында 222 тарылга ээлчештирилгезин 354,3 муң гада шиңгээткен, азы киирген тарылга ээлчештирилгезиниң 75,2 хуузу болуп турар. Ынчаарга хөрзүннү хат алырынга удур 57 тарылга ээлчештирилгезин 99,7 муң гектарда, мал чемнериниң 45 тарылга ээлчештирилгезин 41,6 муң гектарда, ногааларның 7 тарылга ээлчештирилгезин 821 гектарда шиңгээдип алган.

Республикада ниитизи-биле тарылга шөлдерин тарылга ээлчештирилгезинде ажыглап турар. Ынчалзажок киирген тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип ап турарының темпилери ам-даа куду. Ону Тес-Хем, Каа-Хем болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйларында оожум шиңгээдип ап турар. Ооң түңнелинде, дүжүттүг чорукту бедидериниң ол эң чугула курлавыры ам-даа бүрүнү-биле ажыглаттынмайн турар. Бистиң республиканың элээн хөй совхозтарының дуржулгазындан алырга, ажылды шын организастаар болза, киирген тарылга ээлчештирилгелерин шиңгээдип алырынга 4-5 чыл хуусаа мырыңай четчир.

Бии-Хем районнуң совхозтарында тарылга ээлчештирилгезин бүрүнү-биле шиңгээдип алган. Аңаа киирген 27 тарылга ээлчештирилгезин ажыглалда боттандырган. Ол районнуң ажыл-агыйларында чер ажылының культуразы бедик болуп, дыка чаагай дүжүттү ап турары ынчангаш таварылга эвес-тир. Ында кыска ротациялыг, тодаргайлаарга 4-5 шөлдүг тарылга ээлчештирилгезин совхозтарда киирген болгаш шиңгээдип алган. Таңды болгаш Улуг-Хем районнарның совхозтары тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип алырын доозар чоокшулаан. Ол районнарда киирген тарылга ээлчештирилгезиниң 80-ден 90 чедир хуузу шиңгээттинген. «Революцияның чалбыыжы», «Найырал», «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг, «Ак-Туруг», «Бурунгаар», «Сукпак», «Тиилелге», «Шамбалыг», «Алдан-Маадыр», «Тээли», «Кызыл тараачын», «Саян», «Өөк», «Хадың», «Шивилиг» совхозтарда тарылга ээлчештирилгези бүрүнү-биле шиңгээттинген.

Чер ажылын интенсификастап турарының байдалдарынга минералдыг чемишчидилгелерни калбаа-биле хереглээри, совхозтарның техниктиг дериттинилгезин экижидери, черлерни мелиорастаары дүжүттү бедидериниң шиитпирлиг фактылары болу бергенде, янзы-бүрү культураларны шын дараалаштыр тарырының ужур-дузазы чүгле дүжүткүр чорукту бедидерин барымдаалаарга эвес, харын үстүнде айыткан хемчеглерге үндүрүп турар канчаар-даа аажок улуг немелде чарыгдалдарның ажыктыын бедидеринге улам күштелип турар.

Тарылга ээлчештирилгезинге культураларны шын дараалаштырар төлээде, боттандырган агротехниканың түңнелинде хөрзүннүң суг, чемишчилге болгаш агаар хандыртылгазын экижидип, бок үнүштер-биле, тарааларның аарыглары-биле демиселди хандырар болгаш тарылга ээлчештирилгезинде өстүрүп турар бүгү культураларга таарымчалыг байдалды ооң-биле тургузар ындыг шөлдерлиг болуру эргежок чугула дээрзин Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының база өске-даа элээн хөй ажыл-агыйларның практиказы бадыткап турар.

Хөрзүннүң болбаазырадырының системазында чогумчалыг хемчеглерниң, чемишчидилгелерни ажыглаарының, чаа бедик продуктулуг сорттарны шиңгээдириниң болгаш чер ажылын интенсификастаарының өске-даа фактыларының үре-түңнелдии культураларны шын дараалаштырарының үезинде бедиир апаар. Өзүп үнериниң байдалдарынга негелделиг культуралардан — тараалардан, техниктиг болгаш өске-даа үнүштерден чаагай дүжүттү алырынга ооң мурнунда шөлге кандыг үнүштү тарааны онза улуг ужур-дузалыг. Арыг болгаш үнүштер тараан куруктурган шөлдер, хөй чылдыг сигеннер, ылангыя бобылар, а ол ышкаш одуруглар аразын болбаазырадыр культуралар тарылга ээлчештирилгезинге бар болуру эргежок чугула.

Бистиң кол байлаавыс болур черни республиканың совхозтарының ажыглап турарын шүгүмчүлелчи ёзу-биле көөр херек. Черни ажыл херекчи эвес ажыглап турар совхозтар эвээш эвес. Шөлдерде дыка хөй черлер—суггарылга буталарының уннары, оруктар чаны, шөлдерниң уштары тарыттынмайн артып турар. Чамдык ажыл-агыйлар куруктурулга болгаш аңгыс аңдарылгазының планын чыл бүрүде күүсетпейн, хөрзүннүң хат алыр чорукка удур демиселди кошкак чорудуп турар. Чогуур органнарның чөпшээрели чокка черни төтчеглеп—бүдүрүлгелерниң, организацияларның тудуг кылырынга, тус-тус хамаатыларның картофель олуртурунга тускайлап берип турар таварылгалар бар. Ол чоруктар «Кара-Хаак», «Шамбалыг», «Хемчик», «Барлык», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг болгаш өске-даа совхозтарда бар болуп турар.

Бистиң республикада «Көк-Тей», «Тиилелге», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарны болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязын хөрзүннү хат алырынга удур демисел чорударының көргүзүглүг ажыл-агыйлары кылдыр тургускан. Ынчалзажок ол совхозтар хөрзүн камгалалының тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип алырын доспаан.

Республиканың совхозтарынга тарылга ээлчештирилгезин ажыглаары болгаш хөрзүннү хат алырынга удур демиселдиң хемчеглерин калбаа-биле шиңгээдип алыры дүргедедир чорук чер ажылының культуразын экижидериниң база дүжүттү бедидериниң аргазын бээр.

М ХАЗБУЛАТОВ.
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

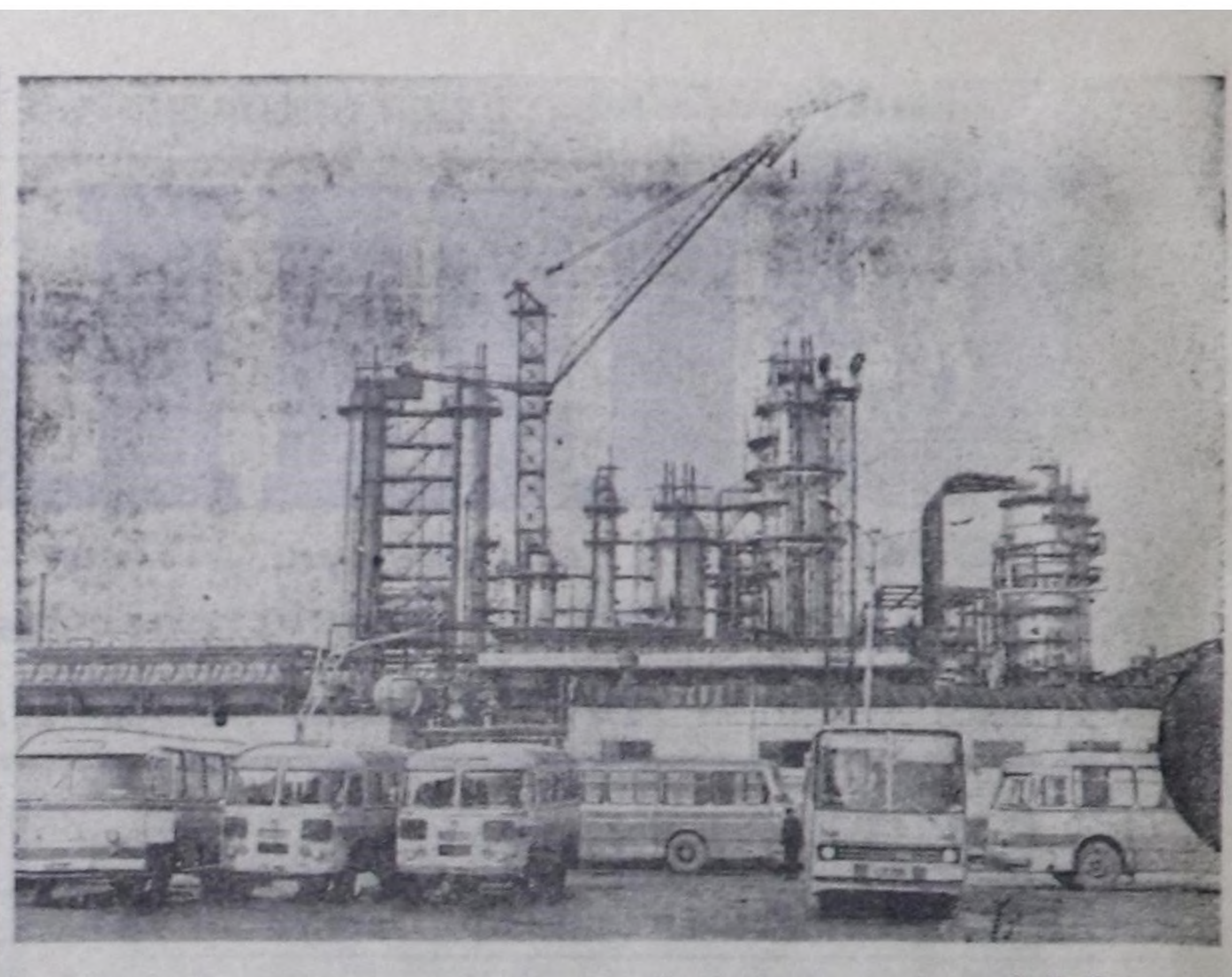

УКРАИН ССР. Лисичанда нефть ажылдап кылыр заводту онгу беш чылда туткан. Ук бүдүрүлге Украинаның чөөн талазында чамдык областарны одаар болгаш кывар чүүл-биле хандырып турар. Ооң ачызында Сибирьден болгаш Поволжьеден нефть сөөртүрүнден чылда 60 миллион рубль камнаттынар арга тургустунган.

Чаа бүдүрүлге дугайын Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунга чугаалаан.

ЧУРУКТА: Лисичанның нефть ажылдап кылыр заводу.

Р. АЗРИЗЛДИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

НАЙЫРАЛ-БИЛЕ БЫЖЫГАР

Кузбасста шахтер, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Геннадий Смирнов Карагандада Октябрь Революциязы аттыг шахтада машинист Кусниар Ускумбаев-биле чарыштыг, оларның аразында найыралды чогум-на харын социалистиг чарыш быжыглаан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтуң хойжузу Татьяна Ондар онгу беш чылдың үшкү чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 131 хураганны камгалап алган.

Ол 1965 чылда төрүүр хой хүлээп алган. Баштайгы чылын аныяк малчын төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганы менди камгалап доруктургаш, бир хойдан-на 2,3 кг дүктү кыргып алган. Он ажыг чылдар улаштыр Татьяна Ондар кызымак ажылдап, чыл бүрүде малдың чаш төлүн төрүүр чүс башка онаалтыр 100-тен кудулатпайн камгалап ап турар.

Улуг кадарчы Татьяна Ондар амгы үеде Кара-Дыт деп черде кыштаглап, хой оолдаашкынынга бүрүн белеткелдиг ужурашкан.

ЧУРУКТА: Татьяна Ондар.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ЛУКАШИН— ЁЗУЛУГ КИЖИ

Лукашинни арга-ыяштыг черде кижи бүрүзү-ле билир. Фронтудан келирде хөй орденнерлиг болгаш медальдарлыг келгеш, Алеховкага доктаап чурттай берген. Тулчуушкун шөлүнге ышкаш, санитар ротазының командири эмчиниң өндүр чаагай ажылын кылып, Александр Петрович фельдшер пунктузун баштай берген. Дайынның баштайгы хүнүнден төйлүзүнге чедир ооң дайынчы оруктарны кады эрткен кадайы—Валентина Ивановна ооң баштайгы дузалакчызы болу берген.

Ам Лукашинни тып алыры нарын херек болу берген.

—Чалалгада барган. Бо черниң егериниң чүрээ аарый берген деп телефоннады—деп, Валентина Ивановна тайылбырлады.

Сыын камгалалының чериниң төвүнге чедип алыры берге. Илчирбелиг тракторга безин арай боорда аңаа чедер сен. Ооң кадында агаар база баксырай берген. Лукашин аъдын эзертеп мунупкаш, дуза чедирери-биле чорупкан. Аарыг кижиниң чанынга бүгү дүн дургузунда олуруп келген.

Ынчалза-даа Александр Петрович эртенинде бажыңында база чок болган: аарыг кижиниң соонда ол дорт сүт фермазынче чорупкан. Парторг болган ужурунда ол ында коллектив-биле беседа чорударын планнап алган турган.

Малчыннарның чыглып келген кызыл-булуңунга уйгу дыш чок дүн болгаш берге орук эртпээн ышкаш шериг ёзузу-биле сергелең байдалдыг Лукашин кирип келген. Чүве чугаалап четпээнде-ле, кызыл-булуңга турганнар ону долганып келгеш, байыр чедирип эгелээннер: «Силер солун номчуп четтикпээн боор силер, Александр Петрович. Силер Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган-дыр силер. Чарлыкты парлап каан-дыр» — дишкеннер.

Александр Петрович бодунуң чаңгыс чер чурттугларының кадыкшылын үжен ажыг чыл дургузунда камгалап келген. Ол черниң чаш уругларының кадык, бүдүрүлгеге озал-ондак үр чылдар дургузунда боор көрбээн болгаш ооң эмнеп турар кижилеринге грипп безин хаая халдаар апарган.

Көдээ фельдшериниң күш-ажылын Шиловонуң төп район эмнелгезиниң кол эмчизи Е. Г. Самарин баш удур шыңгыы хемчеглер ап чорудары, төп эмнелге-биле эки харылзаалар, чурттакчылыг суурларның арыг-шевериниң болгаш чаагайжыдылгазының, ВЛКСМ-ниң XIII съездизи аттыг колхозтуң ажыл-ишчилеринге бүдүрүлге байдалдарын экижидериниң дугайында доктаамал сагыш-салыышкыны кылдыр үнелеп көрген.

— Коммунист Лукашинниң өске чугула хереэ база бар. Колхозтуң партия организациязын ол чээрби сес чыл дургузунда үргүлчү удуртуп келген. Партийжи удуртукчу болуп Лукашин шыңгыы негелделиг, кызымаккай болгаш инициативтиг—деп, СЭКП-ниң Шилово райкомунуң бирги секретары А. Рожков чугаалаан.

Фермаларны тудуп тургузарынга болгаш чаартырынга ол хөй күштү үндүрген, фермаларда ажыл-херектер парторгтуң ачызында дыка экижээн. Шефчилерни болгаш тудугжуларны ол далаштырган, механизаторлар болгаш малчыннар чаа бажыңнарны ап турар апарган, суг дамчыдылгазын туткан. Бодунуң чаңгыс чер чурттуу коммунистке, ёзулуг кижиге өөрүп четтиргенин олар илергейлеп турар.

А. ТРОФИМОВ,
СЭТА-ның корр.

Шилово.
Рязань область.

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

КОНТРОЛЬДА ХЕВЭЭР

Эрткен чылдың, октябрь айның 20-де үнген № 243 «Шынга» редакцияның тускай корреспондентизи С. Тас-оолдуң көдээ бижикчиниң чагаазының изи-биле чораш бижээни «Агартыныышкын» деп корреспонденциязы парлаттынган. Ында бижиттинген чүүлдерниң бадыткаттынганын база удуртулга болгаш контрольду кошкатканы дээш районнуң кол эмчизи И. В. Рождественскийни доңгутканын Тес-Хем райкүүскомунуң даргазының оралакчызы С. С. Сади редакцияга дыңнаткан, ону номчукчулар билир.

Тыва АССР-ниң кадык камгалалының министриниң оралакчызы Ч. Д. Таспанчиктиң редакцияга дыңнатканы болза солунга «Агартыныышкын» деп чүүл парлаттынып үнери билек, министерство авторитеттиг комиссияны тургускаш, Тес-Хемниң район эмнелгезиниң чонга эмнелге дузаламчызын көргүзүп турарының болгаш ажыл-агый, саңхөө ажыл-чорудулгазын хынап көөрү-биле чоруткан.

Чүүлде бижиттинген фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынган. Аарыг кижилерниң аъш-чеминиң ассортиментизиниң болгаш продукцияларны янзы-бүрү кылдыр бээриниң нормазын сагывайн турган. Аарыг кижилерге кедирер халаттар болгаш солуп турар ак хептер складтарда бар-даа болза, ону ажыглавайн турган.

Районнуң кол эмчизи И. В. Рождественскийниң буруузу-биле 1978-1979 чылдарда хереглээр картофельди болгаш ногааларны чаңгыс килограммны-даа белеткеп албаан.

Солунга үнген чүүлдү район эмнелгезиниң ажылдакчыларының хуралынга чугаалажып көрген болгаш четпестерни чайладырының хемчеглерин айыткан.

Удуртулганы болгаш ажылга контрольду кошкак боттандырганы дээш районнуң кол эмчизи эш Рождественскийни министерствонуң дужаалы ёзугаар доңгуткан болгаш ол эмнелгениң ажылын 1979 чылдың бирги кварталында база катап хынап көөрүн доктааткан.

АК ХАЛАТТЫГ КИЖИЛЕР

ЭМЧИ—ДЕПУТАТ

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төвү Межегей суурда участок эмчизи Ооржак Амырович Херлиг-оолду ол черниң чону кончуг хүндүлээр. Межегейжилер бодунуң эмчизиниң кылып турар ажылынга кызымаан болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгезин билир. Эмчи аарыг кижилерге эң эвилең болгаш кичээнгейлиг болурундан аңгыда, эмнелге талазы-биле лекцияларны болгаш беседаларны үргүлчү кылып турар.

Ооржак Амырович шагның кандыг-даа үезинде чалап кээрге, дыңнааш, дораан чеде бээр. Бо эмчи чүгле межегейжилерниң хүндүткелин чедип алган эвес, ажылдап чорааны чер бүрүзүнге чоннуң хүндүткелин болгаш макталын чедип ап чораан.

Эш Херлиг-оол 1952 чылда Кызылдың эмчи училищезин дооскаш, «Алдан-Маадыр» совхозка барып ажылдап эгелээн дораан-на чоннуң макталын чедип алган. Ол Эрзин районнуң Нарын суурга база эмнелге пунктузун эргелекчилеп ажылдаан.

Эш Херлиг-оол ажылдап турган черлеринге район болгаш көдээ Советтерниң депутадынга соңгудуп чораан. Амгы үеде эмчи Межегей көдээ Совединиң депутады болгаш ол хүлээлгезин идепкейлиг күүседип турар.

Ооржак Амыровичиниң кызымаккай ажылы бедии-биле үнелеттинген. Ол 1957 чылда СЭКП-ниң хүрээлезинге кирген. Эмчи Ооржак Херлиг-оол Күш-ажылчы шылгарал болгаш Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш деп медальдар болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Эмчи эш Херлиг-оол кадык камгалалының шугумунга ниитизи-биле чээрби алды чыл ажылдаан. Межегейжилер эмчизиниң чоннуң кадыын камгалаарынга ам-даа хөй чылдарда чедиишкиннинг ажылдаарын сеткилиниң ханызындан күзеп турар.

Ч. ТЮЛЮШ,
Межегей суурда пенсионер.

КАТАП ТУРГУЗУП БОЛБАС БЕ?

Мурнунда чылдарда Кызыл-Тей суурга чоңдан алгы-кеш, дук хүлээп алыр белеткел черн турду. Ынчан хуу кижилер артыкшылдыг чүүлдерин үрелип, шынарын чидирбээнде дораан дужаап турган. Ам үеде ол черни дүжүрген. Чылдагааны билдинмес.

Чурттакчы чон хуузунда малдыг болгай. Ооң дүгүн, кежин белеткел пунктузунга дужаар болза, ажыктыг дээрзи билдингир.

Хандагайты биле Саглының Кызыл-Тей аразы 90 ажыг километр. А Арзайты, Онаны деп черлерде чурттап турар малчыннар оон-даа ырак болгай. Ынчангаш Хандагайтыга барып дужаары дыка берге, Хандагайты райпозунда белеткелчи кижилер ында-хаая Кызыл-Тей суурга келгеш, дедир ээп чоруй баар, азы чамдыкта чүве дужаар дээш чеде бээрге, «акша төнген» дээш база хүлээп албайн баар боор-дур. Саглыга белеткел пунктузун катап тургузуп болбас бе?

К. Кара-Сал.
Өвүр район.

Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш

АМДАННЫГ СУКСУН ЧҮГЕ ЧОГУЛ?

Сөөлгү чылдарда СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң удуртулгазы-биле республика найысылалының үлетпүр садыг, аъш-чем, тудуг черлеринге «Шынар хүнүн» эрттирери чаңчыл апарган. Бо талазы-биле хемчеглерни ап чорударынга киржири-биле контроль органнарының, садыг черлериниң, фабрика-заводтарның болгаш аъш-чем бүдүрүлгелериниң удуртукчуларын специалистерни чалап турар.

Чоокта чаа Кызылдың пиво заводунга ындыг хүннү организастап эрттирген. Шынар хүнүн Стандарттар болгаш хемчээшкин техниказының талазы-биле күрүне хайгааралының Тыва лабораториязының стандартизация килдизиниң начальниги Г. Н. Тутыгина ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның дугайында чүве чугаалааш, шынарны башкарарының чаа системазының улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыын демдеглээн. Дараазында пиво заводунуң лаборатория эргелекчизи В. С. Жукова, кол инженери А. В. Тимченко олар чыылганнарга ээртпес суксуннарны канчаар кылып турарының, оларның санын көвүдедип, шынарын экижидер дээш чүнү-чүнү кылып турарын тодаргай тайылбырлааннар.

Эрткен чылын пиво заводунуң продукциязының шынарын экижидер, ассортиментизин калбартып, чоннуң негелде-хереглелин хандырар дээш элээн хемчеглерни ап чоруткан. Чижээ, соодукчу-компрессор дериглелерин, пивонуң өңүн экижидериниң «ВПО» дээр арыглакчыны тургускулаан, ажыкты белеткээр черге дузаашкын системазын солазап, пиво савалаар чаа херекселди кылган дээш оон-даа өске.

Заводтуң дирекциязы ол болгаш өске-даа хемчеглерни алганының соонда безин продукция шынарын экижидерни чедип ап шыдаваанын көрүлдениң киржикчилери тодаргай чижектер-биле чугаалааннар. Шынар көргүзүү-биле чергелештир заводтуң продукциязының хемчээли база дыка эвээш, чоннуң хереглелинге чедишпейн турар. Ылаңгыя чайгы үеде завод ээртпес суксуннарны дыка эвээшти бүдүрүп үндүрүп турар. Чүгле республика найысылалынга безин газтыг суг, квас болгаш пиво чедишпес. Ооң ужурундан чагыкчылар—Кызылдың аъш-чем садыынга болгаш столоваялар, ресторапнар трестинге чоннуң үргүлчү хомудал кирип турары таварылга эвес. Ээртпес суксун аймаа чүгле магазиннерге болгаш столоваяларга ховар эвес, харын база чоннуң массалыг дыштаныылга черлеринге, хоорай парыгынга-даа шуут чок болгулаар таварылгалар дыка хөй.

Пивонуң болгаш ээртпес суксуннарның шынары чыл келген тудум-на улам дорайтап турарын хыналда илереткен. Чижээ, 1977 чылда хыналдага киирген продукцияның 7,7 хуузун холуп турган болза, эрткен чылын ол көргүзүг 19,7 хуу чеде берген. Ооң кол-ла чылдагааны бүдүрүлгениң бодунуң иштинге шынар дээш ажылдың, чогуур контрольдуң чогунда боор турар. Тускай соодукчуну үргүлчүлелдиг үеде кылбайн келгенинден суксунга холуур сиропту чүгле +25 — 30 градус турда, ажыглап турганы илерээн. Ооң түңнелинде суксуннуң шынары багай боор турар. Заводта технологтуг дериг-херекселдерниң профилактиктиг хайгааралы кошкак, Суксуннар савалаар болгаш чүдүрер автоматтар бо-ла үрели бээр, ону соксадыр ужурга таваржып турар. Технологтуг дериг-херекселдерни хайгаарап, ажылдадыр специалистер чедишпес ужурундан үрелиишкиннер үргүлчү боор турар.

Кызылдың пиво заводунуң кылып турар продукциязының шынарынга хомудалдар шаандан бээр туруп келгени билдингир. Ындыг турбужу чаа үнген 1979 чылдың эгезинде-ле аңаа хомудалдар кээп турар апарган. Ставрополь хоорайда «Роспищепромавтоматикадан», «Ленпродмаштан» болгаш «Свердловпиво», «Башпиво» каттыжыышкыннардан тускай эртемниглер кээп, практиктиг дузазын көргүзүп турган. Ол черлерниң специалистери чораан соонда удаткан чок-ла заводтуң дериг-херекселдериниң үрели бээри чаңчыл апарган. Ооң чылдагаанын тодарадып, бо айтырыгны үээ шиитпирлээр үе келген.

Г. БАЛАКИНА,
Республиканың күрседыг инспекциязының начальниги.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези №№ 299, 300, 2 «Шында»).

Байыр Намзыржапович **Мартак-оолду** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Чолдак-Кара Чузунчукович **Мартый-оолду** — пенсионер.

Александр Иванович **Михайловту**—пенсионер.

Екатерина Аверьяновна **Махненкону** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Александра Биче-ооловна **Мөңгени** — пенсионер.

Чолдак-оол Уйнукпанович **Монгушту** — «Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Вера Егоровна **Никитинаны** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Алексей Сазонович Осерцовту — пенсионер.

Онзатпан Колдажыкович **Ондарны** — пенсионер.

Фазлия Абдуловна **Полянсканы** — пенсионер.

Александр Прокофьевич **Поповту**— үлетпүр комбинадында ажылчын.

Григорий Иванович **Решетниковту**—пенсионер.

Лев Михайлович **Рязаковту** —пенсионер.

Дунгар Чиганетовна **Санчайбанованы** — «Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Иван Бюрбюевич **Санчат-оолду** — «Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Бичи-Уруг Кежегеевна **Содуй-оолду** — «Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Капитолина Ефимовна **Сорокинаны**—№ 957 КМК-ның ажылчыны.

Антонина Петровна **Степанованы** — пенсионер.

Мария Васильевна **Степанованы** — «Хадың» совхозта шаң эргелекчизи.

Мария Ивановна **Столярованы** — пенсионер.

Анна Андреевна **Тарасенкову**—«Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Анна Егоровна **Тугунаеваны** — пенсионер.

Багай-оол Кончук-Маадыревна **Түлүштү**—«Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Торбаевна **Уйнукайны** — пенсионер.

Николай Александрович **Федоровту** — пенсионер.

Евгения Егоровна **Хууракайны** — пенсионер.

Уйнук Шыраповна Чамзыны —«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Пичи-оол Маадыревич **Чаш-оолду** — «Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Николай Васильевич **Чебровту** — пенсионер.

Михаил Андреевич **Чихачевту** — пенсионер.

Александр Потапович **Шагаринни** — № 957 КМК-ның ажылчыны.

Анна Ильинична Шашкованы — музыка школазында техажылдакчы.

Екатерина Андреевна **Шипилинаны** — «Хадың» совхозтуң кол экономизи.

Иван Федорович Шкиренкову — пенсионер.

Иван Яковлевич Шубинни —пенсионер.

Надежда Александровна **Шедрухинаны** —кадрлар инспектору.

Александр Максимович **Яновту** — пенсионер.

ТАНДЫ РАЙОН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Павел Сергеевич **Булдаковту**— пенсионер, Хову-Аксы суур.

Вера Александровна **Войцеховсканы** — Межегей суурда ажылчын.

Федосья Николаевна **Горбунованы** — пенсионер, Элегес суур.

Мария Трофимовна **Даниленкону** — Элегес суурда ларек эргелекчизи.

Дмитрий Николаевич Дудкинни — Элегес суурда школа **мастерскаязының** эргелекчизи.

Вера Монгушевна **Күжүгетти** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Комбу Кысыдеевич **Кууларны** — пенсионер, Межегей суур.

Хар-оол Сарыг-оолович **Кууларны** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Иван Яковлевич **Кухаренкону** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Зоя Афанасьевна **Кирикованы** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Федоровна Матвееваны — пенсионер, Межегей суур.

Федор Дмитриевич **Мироновту** — Бай-Хаакта хүлээп алыр пункт директору.

Самдан Наможикович **Монгушту** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сюрюн Алдын-оолович **Монгушту** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Шилимаа Даржаевна **Монгушту** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Максим Иванович **Наговицынны** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Барбар-оол Бюрбюевич **Ондарны** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Иможап Чүльдүмович Ондарны — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Семен Иванович Отевти — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Темир-оол Ойдупаевич **Оюнну** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Танчиир-оол Балчирович **Оюнну** — пенсионер, Бай-Хаак суур.

Михаил Никитич **Савушкинни** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сотпа Дожупович Салчакты — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Евдокия Тадаровна **Саражакованы** — Элегес суурда магазин эргелекчизи.

Демир-оол Монгушевич **Седенни** — пенсионер, Межегей суур.

Михаил Хашилаевич **Сотпаны**— пенсионер, Межегей суур.

Наталья Максимовна **Титованы** — пенсионер, Межегей суур.

Федор Федорович **Трояковту** — пенсионер, Элегес суур.

Георгий Федорович **Щербаковту** — пенсионер, Элегес суур.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Мария Дмитриевна **Андросованы** — райпо столоваазының ажылчыны.

Тюлюш Намзыраевич **Балганны** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Павел Бадыевич **Балчыйны** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Мария Кызыл-ооловна **Баратмааны** — райпо магазининде ажылчын.

Татьяна Васильевна **Бакурипаны** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Тюлюш Комбуевич **Бегзинни** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Валентина Петровна **Бочегурованы** — «Сельхозтехника» салбырында бухгалтер.

Исаак Григорьевич **Григорьевти** — райпода ажылчын.

Кыргыс Кыргысовна **Долду** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Тюлюш Чүлдүковна **Долду** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Айыраа Терек-ооловна **Донгакты**—пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Тюлюш Сапааевич **Доржуну** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Ховалыг Делгер-ооловна **Дунгарны** —«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Мария Емельяновна **Иванованы** — районуң белеткел конторазының ажылчыны.

Хассан Самбыкаевич **Каазутту** —«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чолдак Демир-ооловна **Кечил-оолду** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Хуурак Самчатович **Куртукту** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Матвей Доржуевич **Кызыл-оолду** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Антонина Селиверстовна **Матвееваны** — Шагаан-Арыг хоорайда № 2 уруглар садының кижизидикчизи.

Анна Игнатьевна **Мананникованы** — район эмнелгезиниң ажылдакчызы.

Кыргыс Борбак-оолович **Матпаны** — пенсионер, Шагаан-Арыг хоорай.

Марташ Данзынович **Монгушту** — пенсионер, Шагаан-Арыг хоорай.

Монгуш Дүвеновна **Мычыкайны** — пенсионер, Шагаан-Арыг хоорай.

Оюн Бедикович **Наксылды** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Монгуш Санчиевич **Намашкинни** — райпо ажылчыны.

Монгуш Седипович **Папий-оолду** — пенсионер, Шагаан-Арыг хоорай.

Уйнукай Долаановна **Сандакпанны** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Наталья Яковлевна **Слукинаны** — район эмнелгезинде сестра.

Мария Платоновна **Станькону**—район эмнелгезинде ажылдакчы.

Ирина Пантелеевна **Сухованы** — райпода магазин ажылчыны.

Наталья Прокофьевна **Тенсинаны** — пенсионер, Чаа-Хөл суур.

Ламажап Бады-Сүрүнович **Ховалыгны** —«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Ламаевна **Ховалыгны** — пенсионер.

Тюлюш Натпитовна **Санчымааны** — пенсионер.

Власса Дмитриевна **Черепованы** — пенсионер.

Вера Сереевна **Чылбакты**—башкы.

Наталья Кыргысовна **Шожул-оолду** — санитарка, Эйлиг-Хем суур.

(Уламчылыг).

ТӨӨГҮЛҮГ ТИИЛЕЛГЕ

⊙ **СОФИЯ. (СЭТА).** Чурттуң болгаш ооң чонунуң амыдыралынга эң-не берге байдалды Кампучияның революстуг күштериниң тиилелгези кезээде ажып эрткен деп «Отечествен фронт» солун бижээн. Кампучияның улузу амгы үеде бодунуң төөгүзүнүң чаа арнын ажыткан.

Кампучияның улус күштериниң тиилелгези — чурттуң депшилгелиг күштериниң национал камгаланыышкын күштерин долгандыр сырый каттыжыышкынының херечизи болган. Ону бүгү чурттуң ажылчы чоннары деткээн деп ук солун бижип турар. Бо тиилелге болза Мурнуу-Чөөн Азияга болуушкуннарга шынар талазы-биле чаа үе-чада болган. Бо дээрге, Кыдаттың улуг күрүнезирек политиказының аштырыышкыны, тайбың догунналашкынының фактору болган.

⊙ **НИКОЗИЯ. (СЭТА).** Национал камгаланыышкынның чаңгыс аай фронтузунуң тиилелгези бүгү делегейниң депшилгелиг болгаш демократтыг кижилериниң өөрүшкүзүн болдурган. Пол Поттуң улуска удур эрге-чагыргазын дужурген чорук «Пекинниң Вьетнамга болгаш Кампучияга удур сүлчээзин сойгалаан болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны быжыглаарынга саадар чедирген» деп, ол солун демдеглээн.

⊙ **ХАНОЙ. (СЭТА).** Кампучияның революстуг чепсектиг күштериниң болгаш улузунуң тиилелгези Кампучияның бүгү улустарының салым-чаяанын шиитпирлээн, ол болза бүгү делегейниң депшилгелиг болгаш революстуг күштериниң тиилелгези болур деп Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң Кампучияның национал камгаланыышкынының чаңгыс аай фронтузунга чоруткан байыр чедириишкининде айтып турар.

Вьетнам улус Кампучияның кожазы болгаш өңнүү боop, он-он чылдарның дургузунда империалистиг күштерге удур кады демисежип келген, кажыдалды болгаш өөрүшкүнү деңге үлежип, чурт бүрүзүнүң хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш демиселди кады ажып эртип келген деп ук байыр чедириишкининде айыткан. Вьетнам улус Кампучияның чепсектиг күштериниң болгаш улузунуң улуг тиилелгезинге өөрүп, Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарының аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга бүгү күжүн бээринге шиитпирлиин ында айыткан.

⊙ **ДЕЛИ. (СЭТА).** Пол Поттуң—Иенг Сарииң чагырыкчы бөлүү улус массаларга быжыг чөленгиижи чок болганындан буурап дүшкен деп «Индиан экспресс» солун бижээн. Революстуг чепсектиг күштерниң болгаш улусчу массаларның кады күжениишкини-биле демиселдиң түңнелинде Пномпеньни база өске-даа можулар төптерин ээлеп алганы дээрге, үш ажыг чылдарда чонну бастып, дорамчылап турган эрге-чагырганың кандыг-даа үндезин чок боор турганын херечилеп турар деп, ол солун база бижээн.

Вьетнамның Кампучияже «халдаашкынының» дугайында чамдык бөлүктерниң чулчуруушкуннары буураан деп, ол солун бижээн. Ол чуртка демократияны катап тургузар, тайбың дээш демисежир, кандыг-даа каттышпазының шимчээшкининге идепкейлиг киржир, социалистиг ниитилелди тургузар арга тургустунган деп демдеглээн.

⊙ **ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА).** Лаос Улус-Демократтыг Республиканың чазаа Кампучияның национал камгаланыышкын чаңгыс аай фронтузунуң Төп Комитединге байыр чедиргеш, Пол Пот—Иенг Сарииң чагырыкчы бөлүүн кампучи улустуң тиилээнинге изиг байыр бараалгаткан. Кампучияның национал камгаланыышкынының чаңгыс аай фронтузу кампучи улустуң дүрүм ёзугаар төлээлекчизи болур деп байыр чедириишкининде айтып турар.

⊙ **ТОКИО. (СЭТА).** Японияның Компартиязы Кампучияның революстуг күштериниң тиилелгезинге байыр чедиргеш, хамаарышпас чорук дээш кампучи улустуң эргелерин шиитпирлиг-биле деткээн болгаш ол чурттуң иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкыннарны буруу шапкан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СПЕЦИАЛИЗАСТААШКЫН

ВАРШАВА. Улусчу Польша Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле пөс аргып кылыр чамдык станоктарны бүдүрериинге специализация кылып турар. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының станок бүдүрүлгезиниң чериглери-биле кооперастажылганың сырый харылзаалары ол адырны польша машина тудуушкунунуң кол адырларының бирээзи болдурар, түгле Польша Улус Республиканың эвес, харын өске-даа чурттарның пөс кылыр станоктарга херегцелин хандырар арганы берген. Чижээ, 1960 чылда Польшадан оларны экспорттааны түгле 2,3 миллион рубль турган болза, эрткен чылын 70 миллион рубль ашкан.

Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын ёзугаар польша болгаш совет машина тудуушкун ажылдакчылары пөс аргып кылыр станоктарның чаа хевирлерин ажылдап кылган. Бо талазынга Польшаның болгаш Герман Демократтыг республиканың аразында кады ажылдажылга база чедиишкинниг калбарып турар.

ТӨЛЕПТИГ САЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. Венгр бешки беш чылдың эң улуг үлетпүр объектилериниң бирээзи — Сегед чанында нефтегаз комплекизиниң тудуу доозулган. Эрткен чылын Сегедтиң нефтичилери чуртка 1,6 миллион тонна нефтини болгаш 4 миллиард ажыг кубометр газты берген. Акы-дугма социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң нефть, газ тывыкчылары-биле үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының түңнелинде комплекстиң коллективи бедик түңнелдерни чедип алган. Комплекстиң үлетпүр объектилериниң тударынга Совет Эвилелиниң бүдүрүлгелериниң маркалыг машиналарын болгаш дериг-херекселдерин калбаа-биле ажыглаан. нефть болгаш газ тывыжының совет технологиязы специалистерниң бедик үнелээшкинин алган.

Сегед комплекизин тудканы — республиканың «улуг химиязын» хөгжүдериниң программазын амыдыралга боттандырарының оруунга чугула үе-чада-дыр.

ВСР-НИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. Буурап дүжүүшкүнүң кыжанының кырында келген, Пол-Поттуң —Иенг Сарииң ёзу-чуруму Вьетнамга хамаарыштыр нүгүлчү бадыткаашкыннар кылып, Кампучияга удур «агрессия кылган» деп ону буруудадып, ол нүгүлдү чугаалажып көөрүн КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге доңнаштырарын оралдажып турар-дыр деп, Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң Ханойда тараткан медеглелинде чугаалаан.

Вьетнам Социалистиг Республиканың чазаа Пномпеньниң чагырыкчы бөлүктериниң даап бодаашкыннарын шиитпирлиг буруу шаап турар болгаш Пекинниң чагырыкчы бөлүктериниң эжелекчи политиказының чепсээ болу берген Пол-Поттуң — Иенг Сарииң бөлүү кампучий улуска хамаарыштыр дерзилээшкиниң араатаңзыг политиказын үш чыл дургузунда чорудуп келгенин медеглеп турар деп, медеглелде онзалап демдеглээн. Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны болгаш доктаамал турушту болур чорукту үреп шаан, кожазында бүгү чурттар-биле месилдежиишкиннерни ол үргүлчү күткүп үндүрүп келген.

ГКП-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА

БОНН. Германияның Компартиязының тургустунганының 60 чылынга тураскааткан хурал Эссенге болган. Ооң киржикчилериниң мурнунга Герман компартияның даргазы Г. Мис чүве чугаалаан. Коммунистерниң партиязы империалистиг дайыннарга удур кезээде быжыг тайбың дээш демиселдиң партиязы болуп келгенин ол онзалап демдеглээн. Немец коммунистерниң чаңчылдарының ёзузунга хеделбишаан, Герман компартия ажыл чокталыышкынынга удур, «профессиязын ёзугаар ажылдаарын хораан чоруктарга» болгаш неонацизмниң кандыг-даа илерээшкиннеринге удур, ажылдаар эрге дээш демиселди үргүлчүлээр болгаш күштелдирер деп ол чугаалаан.

Герман компартия чепсеглениишкинни дүжүрери болгаш антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазы дээш, тайбыңның, айыыл чок чоруктуң, кады ажылдажылганың болгаш депшилгениң Европазы дээш туржуп турар.

МОРАЛЬДЫГ ЧУГУЛА КҮШ

ПАРИЖ. «Тайбың дээш шимчээшкин — моральдыг чугула күш»—деп, Тайбынның Бүгү-делегей чөвүлелиниң оралакчы президентизи, Францияның Компартиязының ТК-зының кежигүнү Раймон Гюйо Венгрияның МТИ дээр информация агенталелиниң корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Тайбыңны камгалаар деп ниити эчис сорулганы чедип алыр дээш демисежир арганы ол шимчээшкин эңне янзы-бүрү күштерге — политиктиг болгаш хөй-ниитилиг ажылдакчыларга, коммунистерге, чөөн үзелдиг өске-даа партияларның кежигүннеринге, профэвилел удуртукчуларынга болгаш эртемденнерге берип турар.

Европага айыыл чок чорукту калбартырынче, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын ханыладырынче, чепсеглениишкинни дүжүреринче угланган базымнарны кылыр кылдыр француз чазакты албадаарын тайбың дээш француз шимчээшкин бодунуң сорулгазы кылдыр санап турар деп, ол чугаалаан. Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсээн кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннар чедиишкинниг доозулзун дээш, нейтроннуг бомбаны бүдүрериин болдурбас дээш Францияның тайбың талалакчылары туржуп, боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту буруу шаап турар.

СӨС КЫРЫНГА ЭВЕС, А ХЕРЕК КЫРЫНГА

МАПУТУ. Совет Эвилели баштаан социалистиг дем каттыштырылга чурттары Африкада болгаш бүгү делегейде хосталгалыг шимчээшкиннерниң кезээде идегелдиг эвилелчилери, моральдыг болгаш материалдыг кужунуң үндезини дээ болуп келген деп, Мурнуу Африканың Африка национал конгрезиниң Мозамбикте төлээ черинин медеглелинде чугаалаан.

Дарлаттырган улустарның хосталгазының херээнге бодунуң хандыкшылдыын Советтер чурту сөс кырынга эвес, харын херек кырынга бүзүредип келген. Империализмге, колониализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур шиитпирлиг демиселди Совет чурт кезээде чайгылыш чок чорудуп келген деп медеглелде чугаалаан.

БЕНИН УЛУСТУҢ ШИИТПИРЛИГ ЧОРУУ

КОТОНУ. Марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип алган хосталгага ынакшылдыг бенин улусту делегей империализми болгаш ооң чалчалары дискек кырынга кажан-даа сөгүрүп шыдавас деп, Бенин Улус Республиканың президентизи М. Кереку медеглээн. Бенин Улус Республиканың улуг-хуузунга таварышкан шыргалдалар, бирги ээлчегде хөлезиленикчилерниң холу-биле 1977 чылдың январь он алдыда үүлгеттинген империалистиг агрессия чурттуң улузун каңналдырган деп, Котонуга болган митингиге чүве чугаалап тура, ол демдеглээн.

(СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ШИМЧЭЭШКИН

ПРАГА. (СЭТА). Тольяттиниң автозаводунуң инициативазын деткивишаан, Чехословакияның чүс-чүс муң ажылчыннары Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чагыгларын чогуур үезинде, бедик шынарлыг күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Январьның баштайгы хүннеринде Просеч хоорайда прибор тудуг заводу станоктарны автоматтыг башкарар херекселдерни Ленинградче чүдүрүп чоруткан. Ол херекселдер болза заводтуң бүгү продукциязының 80 хуузун ээлеп турар, оларның барык шуптузун совет станок тудуг бүдүрүлгелеринче чорудуп турар.

Прагада «ЧКД—Половодиче» деп заводтуң коллективи Совет Эвилелинче чорудар продукция бүдүрер талазы-биле бодунуң хүлээлгезин хуусаазында күүседип турар. Ында күштүг ток таарыштырар таарыштырыкчыларны болгаш ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, БУР-нуң электротехниктиг заводтарынче чорудар комплекстиг кылыгларны бүдүрүп турар. Ук завод эрткен чылын ССРЭ-ге бээр бүдүрүлге программазын хуусаа бетинде күүсеткен.

Милевско хоорайда вентиляция дериг-херекселдери бүдүрер заводтуң бүгү ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының 80 хуузу социалистиг чурттарже чорудар продукцияны шынарлыг болгаш чогуур үезинде күүседир дээш чарышта киржип турар. Завод —ЭДЧ-ниң чажыды. Амгы үеде ооң бүдүрүп турар продукциязының үнези миллиард крон акша четкен. Милевскога бүдүрген дериг-херекселдерни Совет Эвилелиниң, Польшаның, ГДР-ниң электри станцияларында, шахталарында, металлургия заводтарында ажыглап турар.

Сессия ажыттынган

ЖЕНЕВА. Мурнуу Африкада кижиниң эргелерин канчаар сагып турарын көөрү-биле эксперттерниң тускай бөлүүнүң сессиязы ажыттынган. 1978 чылдың июньда Соуэтога ханныг өлүрүкчү болуушкуннарның демдеглеттингени полицейжи дерзилээшкиннерни, политиктиг чыылдак-биле хорутдатканнарны араатаңзыг аажылап турарын, расисчи кара-бажыннарда өлүм-чидимнер болуп турарын, чонну күш-биле ынай-бээр көжүрүп турарын, профэвилел эргелерин үреп турарын ол сессияда сойгалап илередип турар. Эксперттерниң илеткелин КНО-нуң кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязынга дамчыдып бээр.

(СЭТА).

БКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму январь 6-да аңаа эрткен деп «Драпо руж» солун дыңнаткан.

1978 чылдың декабрь 17-де эрткен ээлчег чок парламент соңгулдазының сөөлүнде үеде чуртта политиктиг байдалдың дугайында БКП ТК-ның политбюрозунуң илеткелин пленумга чугаалашкан.

БКП ТК-ның пленуму Бельгияның Коммунистиг партиязының XXIII съездизин 1979 чылдың март айның ийиги чартыында эрттирер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

ДАМАСК. Чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Багдад чөвүлел хуралы эрткен чылын араб делегейге эң чугула болуушкуннарның бирээзи болган деп, Сирияның информация министри Ахмед Искандер медеглээн. Кэмп-Дэвидке болган сүлчээни ол хурал буруу шаан, Чоокку Чөөн чукке чептүг, быжыг тайбыңның болгаш египет удуртулганың дужуп берикчи угланыышкынының аразынга тода кызыгаарны шыйып тургускан деп ол чугаалаан.

(СЭТА).

Албан хуузу-биле хүлээп көрүүшкүн

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың Президентизи Дон Тык Тханг биле республиканың чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлелиниң даргазы Хенг Самринге телеграмма чоруткаш, Кампучияның чонунуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс ёзулуг төлээлекчизи Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлелин Вьетнам Социалистиг Республиканың чазаа хүлээп көөр дугайында шиитпирни хүлээп алганын дыңнаткан.

Пол Поттуң — Иенг Сарииң реаксылыг бөлүүнүң терпиделиниң кадыг-дошкун кинчи-бегинден Кампучияның бүгү девискээрин болгаш Пномпеньни хостааның соонда Кампучияның Улусчу—революстуг чөвүлелиниң тургустунганы Кампучияның улузунуң политиктиг амыдыралынга төөгүлүг чугула болуушкун болуп, Кампучияның болгаш Вьетнамның аразынга, ол ышкаш Мурнуу-Чөөн Азияның бүгү чурттары-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын хөгжүдеринге чаа үе-чаданы ажыдып, ол девискээрге тайбыңны камгалаарының болгаш туруштуг доктаамал болурунуң херээнге идепкейлиг салыышкынны киирген деп телеграммада онзалап демдеглээн.

Вьетнамның чону болгаш чазаа акы-дугма кампучи улустуң улуг тиилелгезинге өөрүп, Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлелиниң болгаш Национал камгаланыышкынының чаңгыс аай фронтузунуң удуртукчу тугунуң адаа-биле маадырлыг кампучи улус тайбың, хамаарышпас, демократтыг, нейтралдыг, кажа-даа каттышпас, социализмче бурунгаарлаар Кампучияны тургузарынга чедиишкиннерни чайлаш чок чедип алыр дээрзинге бүзүрелин илергейлеп турар.

Вьетнам Социалистиг Республиканың чазаа Кампучия-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың бүгү талалыг харылзааларын быжыглаарынга белеин база чүткүлдүүн, Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарының аразынга акы-дугма найыралды быжыглаарынга бүгү күжүн бээр деп долу шиитпирлиин илергейлеп тур деп телеграммада айыткан.

• • •

КАБУЛ. Афганистан Демократтыг Республиканың чазаа Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлелин албан хуузу-биле хүлээп көргенин Бахтар агентизи дыңнаткан.

• • •

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлелиниң Даргазы, Национал камгаланыышкынның чаңгыс аай фронтузунуң ТК-зының даргазы Хенг Самринге телеграмма чоруткаш, алыс сорулгазы тайбың, хамаарышпас, демократтыг, кажа-даа каттышпас Кампучияны тургузары болуп турар Улусчу-революстуг чөвүлелдиң тургустунганынга Герман Демократтыг Республика байыр чедирип тур деп айыткан. ГДР Кампучия-биле дипломаттыг харылзааларны тударынга болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынга белен деп телеграммада онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ПЕКИННИҢ ЧӨҢГЭЭЛИГ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Сөөлгү хүннерде Кыдаттың чагырыкчы бөлүктери шеригниң улуг күштерин болгаш дайын чорударының чепсек-херекселдерин Вьетнамның кызыгаарының чоогунче октаан, чөңгээлерин күштелдирип, Вьетнам Социалистиг Республикага кыжанып турар деп ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң ында тараткан медеглелинде айтып турар.

Кыдат тала бодунуң чонун болгаш делегейниң улустарын будулдурар сорулга-биле мөге бодалдарны үргүлчү үндүрүп, вьетнам-кыдат кызыгаар районнарында байдалды, Кампучияда байдалды мөге ёзу-биле дыңнадып, Вьетнамны «Кампучияга удур агрессия кылган», «Кыдаттың девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турар чоруун хажыткан» деп мөге буруудадыышкынны кылып келген.

Кыдаттың чагырыкчы бөлүктериниң ийи чурттарның аразында кызыгаар районнарга дайын белеткели кылып турар чөңгээлерин ВСР-ниң даштыкы херектер министерствозу шиитпирлиг-биле буруу шапкан болгаш ВСР-ниң девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турарынга, догуннаашкынынга болгаш айыыл чок чоруунга айыылды диргелдирип турар чөңгээлерин доп-дораан соксадырын негээн.

ВСР-ге удур кемниг үүлгедиишкиннериниң шыңгыы уржуктары дээш долу харыысалганы кыдаттың чагырыкчы бөлүктери хүлээр деп медеглелде айыткан.

ИТАЛИЯ. Эр болгаш херээжен кижилерниң күш-ажылга база ажыл төлевиринге эргези дең турар дугайында хоойлу бар-даа болза, херээжен кижини ажылдан бир дугаарында үндүрер, ажылга эң сөөлүнде хүлээп алыр чорук ында нептерээн. Ол чуртта ажыл чок херээжен чоннуң санны доктаамал өзүп турар. Италияның херээжен чону ындыг ылгалга удурланып, политиктиг база хөй-ниити демиселдин күштелдирип турар. Удурланыышкынны херээженнерниң демократтыг организацияларының муң-муң активчилери, студентилер, бажың ээлери кылып турар. Херээженнерни ажыл-биле хандырарын, оларның эргелерин эр улустар-биле деңнээрин олар негеп турар.

ЧУРУКТА: итали херээженнер боттарының эргелерин камгалап, Римниң кудумчуларында чыскаал кылып турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МЕДЭЭЛЕР

СОВЕТ ДЕЛГЕЛГЕ АКШ-ТА

БАЛТИМОР. (СЭТА-ның корр.). «Совет херээженнер» деп делгелге ук хоорайның «Сивик Сентер» дээр делгелге залында ажыттынган. Хөй санныг делгиирлерде — фото-чуруктарны, номнарны, уран чурулганың болгаш скульптураның ажылдарын, диапозитивтерни, уран-шеверлерниң ажылдарын делгээш, ол чүүлдер совет херээженнерниң амыдыралын, оларның ажылын болгаш чүткүлдерин, социалистиг ниитилелдиң хөгжүдеринге оларның кирип турар кайгамчык улуг үлүүн чугаалап турар.

Бо делгелге болза, совет херээженнерниң амыдыралы-биле американнарның таныжарынга эки дузалаар болгаш совет база америк улустарның аразында бот-бодун билчир чорукту экижидеринге, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларны улам хөгжүдеринге дузалаар деп делегей харылзааларының талазы-биле эргелел директорунуң оралакчызы Э. Холцман делгелгени ажыдып тура чугаалаан.

Совет делгелге АКШ-ка чартык чыл иштинде турар. Ону Балтимордан аңгыда Чикагога, Оклахома-Ситиге, Сиэтлге база көргүзер.

Ю. ЛЕВЧЕНКО.

* * *

СЦЕНАДА МЕХАНИЗАТОРЛАР

«Тес-Хем» совхозтуң Культура бажыңынга суурнуң чурттакчылары шыгырт доллур олурупкан. Коллективтер аразында бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле чоруп турар көрүлдениң ээлчээн эгелээн. Концерттиң киржикчилери—чолаачылар, трактористер, автопарктың ажылчыннары шупту 50 ажыг кижи. Боттарының талантызын чонга солун кылдыр бараалгадыр дээш шудургу белеткенгеннер. Шынап-ла оларның могаг-шылаг чок, кежээ орайга чедир белеткенип турганы үре-түңнелдиг болган. Мооң мурнунда боттарының концерттерин көргүскен коллективтерден механизаторларның концерт программазы черле дээре, солун болган.

Ук концертти ССРЭ Конституциязынга тураскааткан. Ниитизи-биле идейлиг утказы черле эки. Сцена дерилгези, артистерниң идик-хеви клас-шиник.

Александр Седип-оол, Виктор Сат, Олег Сат олар хыдыг хөгжүм ансамблиниң кол ээзи боop, ону организастааны дыка солун. Оолдар ансамбли «Кара аъттыг уруг», «Дөге баарын» эки ырлап, Санаа Хая-Маадыр «Хопчу саскан» деп басняны чедиишкинниг номчуп күүсеткен.

С. ДОСПАН.
Берт-Даг суур.

Тес-Хем район.

ДЕТКИМЧЕ ХЕРЕК

Кунгуртуг суурда көдээ Культура бажыңы (директору Боранак Эрексен) болгаш клуб чөвүлели «Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Чылдың дургузунда ажылчы чонга 40 ажыг концерттерни көргүскен. Бот-тывынгыр артистер районга бөлүп эрткен көрүлдеге бирги черни ап, шаңнал-макталга база четкеннер.

Культура бажыңының ажылдакчылары активчилерниң киржилгези-биле он сес удаа номчулга конференцияларын, темалыг кежээлерни эрттирген. Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң 70 харлаанынга тураскааткан кежээ солун, ажыктыг болуп эрткен. Чогаалчының чогаалдарындан үзүндүлерни, ыры хөгжүмнүг композицияны кылганы солун. Бот-тывынгыр артистер С. А. Сарыг-оолдуң шүлүктерин чугаалап, оон сөзүнге бижээн ырларны аянныг, чараш кылдыр күүсеткилээн.

Культура бажыңының чанында ырының, танцының шиниин, музыканың бөлгүмнери ажылдап турар. Ыры бөлгүмүн Каң-оол Доңгак удуртуп, чаа ырларны бөлгүмнүң киржикчилеринге өөредип, чонга чедингири-биле бараалгадып турар апарган. Ол бөлгүмде 15 кижи хаара туттунган. Ында башкылар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери киржип турар.

Кунгуртугда уругларның музыка школазының башкылары уран чүүл бөлгүмнеринге идепкейлиг киржиринден аңгыда, кандыг-бир чаа чүүлдүң эгелекчизи болуп турарлар. Ол чоокта чаа «БАМ-че хаптаалыңар!» деп ырны бот-тывынгыр артистерге өөреткен. Олар бо ырны илдик чокка ырлажып турар болу берген. Бөлгүмнүң ажылынга музыка школазының башкызы Зинаида Ондар, школада улуг пионер вожатыйы Клавдия Куулар, сельпо ажылдакчызы Чөм Кара-оол болгаш өскелерден-даа идепкейлиг киржип турарлар.

Шии бөлгүмүн Кунгуртуг ортумак школазының башкызы, Культура бажыңында клуб чөвүлелиниң даргазы Блас Хомушку удуртуп, тыва шиилерниң төөгүзүн өөредирин организастаан. «Хайыран-бот», «Самбажык» деп сураглыг шиилерден үзүндүлерни аныяктарга өөредип, концерт программазынга кирип турар.

Танцы бөлгүмүн Мария Филипповна Сержи мергежилдии-биле удуртуп, аныяктарны аянныг чараш кылдыр танцылаарынга өөредип турар. Бөлгүмнүң киржикчилери «Ээлдек шыңгыраш», «Декей-оо» болгаш орус улустуң танцыларын көрүкчүлерге бараалгадып турар апарган. Аныяк кыстар Зинаида Ондар, Зоя Павуу, Клавдия Куулар янзы-бүрү танцыларны аянныг чараш кылдыр күүседиринге мергежилдиг апаргылаан.

Оон ыңай Культура бажыңының чанында тыва улустуң хөгжүм херекселдеринге ойнаарынга сонуургалдыгларны Каргы көдээ клувунуң эргелекчизи Иргит Хаазыг өөредип турар.

Культура бажыңының ажылын аныяк коммунист, совхозта партия комитединиң кежигүнү Боранак Иванович Эрексен ажыл-ишчи ёзу-биле удуртуп, чоннуң дыштанылгазын ажыктыг кылдыр организастаарынга мергежилдиин көргүскен. Ол аңаа 10 чыл иштинде ажылдап, чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

Культура бажыңының клуб чөвүлел хөй-ниитиниң көрүм-чурумун быжыглаар талазы-биле дээштиг ажылдарны кылып, беседа, лекцияларны кылып, аңаа хамаарыштыр сценажыткан кежээлерни эрттиргилеп келген. Шак мындыг хемчеглер клуб чөвүлелиниң даргазы, башкы Блас Хомушку биле Боранак Эрексен оларның эгелээшкини-биле эртип турар. Боранакты Тыва АССР-ниң Культура министерствозу хүндүлел бижик-биле үш удаа шаңнаан.

— Культура бажыңынга капитал септелге кылбаанындан бээр үр үе эрткен. Ооң септелгезин кылыр дээш акша-хөреңги дилээрге, район организациялары тодаргай харыы берип, дуза көргүспестир. Ырак-узак черде чоннуң культура хандырылгазынче кичээнгей салыры чугула болгай,— деп, Культура бажыңының директору Боранак Эрексен хомудап чугаалап орар.

К. ХЕРТЕК.

А. С. МАКАРЕНКО МУЗЕЙИ

КИРОВОГРАД. Долинскиниң № 2 ортумак школазында А. С. Макаренконуң комната-музейин ажыткан. Мурнунда ийи класстыг демир-орук училищезиниң бажыңынга, маңаа 1911 чылдан 1914 чылга чедир шылгараңгай башкы болгаш чогаалчы ажылдап турган. Хөй санныг көргүзүг материалдарын ол черниң «Тайбыңның көге-бугазы» деп интернационалдыг найырал клувунуң кежигүннериниң киржилгелери-биле чыгган. Ол материалдар совет педагогиканың классигиниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын тайылбырлап турар. Бөгүн эвилелдешкен республикаларда болгаш элээн каш даштыкы чурттарда А. С. Макаренко аттыг школалардан болгаш училищелерден солун материалдарны алган.

(СЭТА).

АЖЫЛЫНГА МЕРГЕЖИЛДИГ

Часкал Дамчаевна Шилованың башкы стажы чаа-ла 8 чыл ажып чоруур-даа болза, ол ажыл-ижи-биле Шекпээр ортумак школазында бир макталдыг башкыларның бирээзи. Кызылдың башкы училищезин доосган соонда ол педагогиктиг институтка бот-өөредилге-биле өөренип алган. Амгы хүннерде ол Шекпээр школазында 4-5 класстарда орус дыл башкылап турар. Аныяк башкының башкылап турар класстарында өөреникчилерниң билии бедик, сагылга-чуруму эки. Өөреникчилерге быжыг билигни бээр дээш башкылаашкынның чаа арга-хевирлерин тып, чүткүлдүг ажылдап турары-биле ону коллективиниң кежигүннери мактаар.

Часкал Шилова бешки классчыларның удуртукчу башкызы. Ооң удуртуп турар клазы школада эң дээре өөредилге, чурумнуг класстарның бирээзи. Эрткен өөредилге чылында ол класс 100 хуу өөредилгелиг болуп, шупту бешки классче шилчээн. Класста 24 өөреникчилерден 13 кижи чүгле 4-5 демдектерге өөренип, өөреникчилерниң билииниң шынары 54 хуу болган. Бо өөредилге чылының бирги улдуңунда Часкал Дамчаевнаның клазы база 100 хуу өөредилгелиг болуп, класстар аразынга эки өөредилге, чурум дээш калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болганнар. Класстың мындыг өөредилгелиг болурунга ооң удуртукчузу Часкал Дамчаевнаның ролю кончуг улуг болган. Ол класстан дашкаар ажылдарны хейну чорудуп турар. Чайгы үеде ол клазы-биле Хову-Аксынга, Кызыл хоорайга экскурсиялап чораан. Совхозтуң ажыл-ижинге дузалажып, уругларны күш-ажылга кижизидер талазы-биле элээн ажылдар чоруттунган. Оларның күжү-биле бир машина сигенни бөлген, 44 шоодай бүрүнү чыып бергеннер. Ынчангаш ол класс совхозтан тускай шаңналды алган.

Ада-иелер-биле харылзааны быжыглап, ада-ие комитединиң ажылын класста экижиткен. Аныяк коммунист башкы школада болгаш суурда хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол школада башкыларның комсомол эге организациязының секретары болбушаан, оларның аразында пропагандист партийжи хүлээлгелиг. Комсомол организациязы районда эң дээрелерниң бирээзи болуп, ажыл-ижи-биле макталдыг. Часкал Шилова суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, «Уран» агитквартирада агитатор.

Кызымак күш-ажылы дээш ол комсомолдуң 60 чыл оюн таварыштыр ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижии-биле шаңнадып, улус өөредилге килдизиниң дужаалы-биле күш-ажыл дептеринге киир бижидип, мактаткан.

ЧУРУКТА: Ч. Д. Шилова.
Х. МОНГУШТУҢ сөзү, фотозу.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

КЫЗЫЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Пионерлер дружиналарының «Ак тергениң» шаңналы дээш республика маргылдаазы доозулган. Аңаа Таңды районнан Чал-Кежиг болгаш Балгазын школаларындан ийи команда, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Каа-Хем районнарындан база пайысылал Кызыл хоорайдан бир-бир командалар киришкен.

Маргылдааның баштайгы салыында эрткен чылгы республика чемпиону Кызылдың № 15 школазының командазы Өвүр районну төлээлеп келген Хандагайты ортумак школазының командазынга 2:3 санга уттурган. Бирги чер дээш демисел колдуунда бо ийи команданың аразынга болур хире деп көрүкчүлерниң хөй кезииниң бодалы мындыг турган. Ынчалза-даа дараазында хүнде Таңдының Чал-Кежиг школазының командазы өвүржүлерни 4:1 санга уткаш, чемпион ат дээш турушкак ойнап кирипкен.

Үстүнде адааныс үш команда «Ак тергениң» шаңналы дээш маргылдаага багай эвес белеткелдиин көргүскен. Чемпион команданы чүгле сөөлгү салыг илереткен. Кызылдың № 15 школазының пионерлери ниитизи-биле 17 санны алгаш, бирги черже үнген. Олар март айда Благовещенск хоорайга болур маргылдаага киржир. Тыва АССР-ниң спортчу адын камгалаар.

Ук маргылдаага Кызыл хоорайның он беш дугаар школазының чедиги классчызы Дима Кольчиков, Таңдының Чал-Кежиг школазындан Олег Ондар, Өвүрнүң Хандагайтыдан Салбак Доңгак, Чөөн-Хемчиктиң Ийме ортумак школазындан Павел Балган-оол шыкаш талантылыг аныяк шыдыраачыларның аттары илерээн. Олар боттарының ойнаан хөлдеринге шаңналдыг черлерни ээлээн.

«Ак тергениң» шаңналы аттыг пионерлерниң бо республика маргылдаазынга Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Бии-Хем, Тожу, Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тес-Хем районнары командаларын чорутпааны четпес. Бир эвес ойнакчылар хөй турган болза, спортчу демисел чидиг солун болур турганы чугаажок. Кижи саны чедишпезинден разряд бедидер арга турбаан.

Тренер башкылардан бирги разрядтың шыдыраачылары Куштаараң Алдан-оолович Ондар (Таңдының Чал-Кежиг школазы), Николай Иванович Онуфриев (Кызылдың пионерлер бажыңы) олар шыдыраа теориязын боттарының өөреникчилеринге эки шиңгээттирип, талантылыг пионерлерни шыдыраага өөредип турар. Ооң-биле чергелештир маргылдааның дыка хөй киржикчилери шыдыраа көштерин бижип билбес болгаш шак-биле ойнап чаңчыкпаанындан девидеп, сүрээдеп салыр чоруун көргүскеннер.

С. ДАҢЗЫ.

МӨГЕЛЕР ЧЫЫЖЫ

Тыва АССР-ниң бирги чери дээш хостуг хүреш маргылдаазы Кызылдың «Херел» спорт залынга бөгүн 12 шакта эгелээр.

Баштайгы ийи хүнде, январь 11, 12-де оолдар хүрежир. Оолдарның хостуг хүрешке республика маргылдаазын бир дугаар эрттирип турар. Аныяк мөгелерниң аразындан шылгарап үнгеннер бо чылдың февраль эгезинде эртер Сибирь чемпионадынга киржир эргени алырлар.

Январь 13-14 хүннеринде республиканың бирги чери дээш улуг улустуң хостуг хүреш маргылдаазы болур. Республиканың каш дакпыр чемпиону педагогика институдунуң командазы маргылдаага багай эвес белеткенген. Районнарның, спорт ниитилелдериниң, пайысылалдың өөредилге черлериниң шилиндек мөгелери аңаа киржир.

Бо чылдың февральдың ортан үезинде хостуг хүрешке Сибирь чемпионады Кызылга эртер. Республика маргылдаазынга тергиидээн спортчулар Сибирь мөгелериниң чыыжынга киржип, Тыва АССР-ниң адын камгалаар.

Бистиң корр.

Пландан ажыр

«Сургуттрубпроводстройнуң» тудугжуларының ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады В. Калёнов баштаан комплекстиг колонназы газ дамчыдар магистральдар тударының бедик темпилерин чедип ап, неделя санында-ла газ дамчыдар бир километр орукту пландан ажыр тудуп кылып турар.

Уренга — Челябинск аразының газ дамчыдар ийиги шугумун коллектив кылып турар. Обь хемниң суг алгар унунда ооң участогу нарын дээн черлерниң бирээзи. Хем дүвүнге хоолай-дамчыдыкчыны салыры-биле механизастаан каш-даа звенолар комплекстиг ол колоннада кирген.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

Сургут. Ханты-Манси автономнуг округ.

А. АЛА-БУГАНЫҢ «Тожунуң делгемнеринде» деп фотоэтюду.

ДҮШ ДЕП ЧҮЛ?

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы суурда чурттап турар пенсионер С. Д. Шагжы мындыг айтырыгны солун дамчыштыр салган. Редакция ол айтырыгны Кызыл хоорайның поликлиниказынче чоруткан. Республика эмнелгезиниң невропатологу (нерви эмчизи) Билчиймаа Одекеевна Монгуштуң харыызын мооң адаанда парладывыс.

Дүш деп чүл? Дириг амытан бүрүзү удуур. Уйгу дээрге мага-ботка чугула херектиг үе болур. Уйгу ийи фазадан (чададан) тургустунган: оожум (ортодоксальная) болгаш дүрген (парадоксальная) азы дүш-дүлдүг уйгу деп чадаларлыг болур.

Улуг кижи 7—8 шак иштинде удуур. Парадоксальный дүш 5—20 минута иштинде үргүлчүлээр болгаш дүн иштинде 4—6 катап болур. Ынчангаш уйгунуң 20—25 хуузу дүш-дүл болур.

Кижи удуп чыда кандыг чылдагаан-биле дүжей бээрил? Үргүлчү хөй дүш дүжеп чоруур кижиниң уйгузу хамаар бе? Уйгунуң парадоксальная фазазында кижи ханы уйгу-биле удуп чыдар, а баш мээзи сергек үеде алган информацияларын сайгарып, херектиг чүүлдерни угаанга шыгжап, херек чок азы билдинмейн барган чүүлдерни дүш хевирлиг кылдыр үндүр октап турар. Уйгунуң бо фазазының (чадазының) үезинде удуп чыткан кижини оттуруптар болза, дүжүн дыка эки чугаалап бээр. Уйгунуң бо фазазы эрткенде кижини оттуруптар болза, дүш дүжеведим дээр. Бо фаза үезинде кижини удутпайн, оттуруп-ла турар болза, ооң нерви системазы үрелип аарыыр.

Уйгунуң бо ийи фазазын эртемденнер баш мээзиниң ажылын бижидер тускай аппарат-биле эки өөренип көргеннер. Ону электроэнцефалография дээр.

Дүш дүжевейн удуур дизе, чүнү канчалза экил? Кижиниң баш мээзи нарын, ол дүн-хүн чок ажылдаар болганда, ону камгаары чугула. Баш мээзинге кончуг улуг хора чедирип турар чүве арага ижери болур. Чүс грамм водка баш мээзиниң ажылын бир неделяда баксырадыр.

Уйгуну экижидерде режимни (чурумну) тургузуп алгаш, ол ёзугаар удуур чугула. Кижи аарый бергеш, уйгузу баксырап, хөй дүш-дүл көөр апарганда, нерви эмчизинге дораан барып шинчидери чугула.

Телевидение

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.40—Эртенги гимнастика.
11.05—«Ёзулуг оолдар».
11.45—«Шенелде хуусаазы». Уран-чечен фильм.
13.20—Медээлер.
13.30—16.00 Чапсар.
16.00—Медээлер.
16.20—«Бир амыдыралдың беш арыннары». Документалдыг фильм.
17.10—«Орус чугаа».
17.40—Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреаттары бот-тывынгыр коллективтерниң концерти.
18.15—«А. Гайдарның чогаадылгазы».
КЫЗЫЛДАН
19.00—Телемедээлер.
19.10—«Делегей байдалының допчулалы».
19.20—Киножурнал.
19.30—«Социалистиг чарыштың хүн деңдегээли». Дамчыдылга.
19.55—Телемедээлер.
20.10—Чарлалдар.
МОСКВАДАН
20.15—«Бөгүн делегейде».
20.30—«Миллионнарның ленинчи университеди». Стандарттар болгаш шынар» көдээ ажыл-агыйн бүдүрүлгезин агрохимиктиг хандырыын ажыктыг болгаш шынарын бедидериниң дугайында.
21.00—«Джульетта кожа чурттап турар». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.05—Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Эр кижилер. Хостуг программа. Запорожьеден дамчыдылга.
00.00—00.55 «Өңнүктерниң арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
19.00—«Харыылаңар, горнистер!».
19.30—«Эртемниң амыдыралы. Дамчыдылгага академик А. Б. Мигдал, философия эртемнериниң кандидады Ю. В. Линник киржир.
КЫЗЫЛДАН
20.15—Уругларга фильм. «Кузяның ужуралдары». «Почта». «Бу-Адам дугайында тоол».
20.50—21.20 Документалдыг телефильмнерниң программазы: «Мен өлү берип шыдавас мен», «Банга».

Мергелдейге чагаалар

АРА КАГДЫНГАН

Улуг, биче-даа эт-херексел бодунуң хире-шаа-биле намдар төөгүлүг. Ак-Довурактың тудугжулар суурунда Культура бажыңы бар. Улуг-ла бажың намдар төөгүлүг болбайн канчаар. Ооң эрткен оруун кыскаазы-биле чугаалаарга мындыг: Ак-Довурактың Культура ордузу ажыглалга кирер мурнунда ол хөөкүй чоннуң культурлуг дыштанылгазын шыдаар шаа-биле хандырып-ла турду ийин. Республикада барык сурагжаан «Хемчиктиң оттары» деп ыры-хөгжүм, танцы ансамбли аңаа төрүттүнду. Сөөлгү үеде кинодан өске культура-массалыг ажыл барык-ла чорбастаан. Бо суурда тудугжуларның хөй нуруузу чурттап турар болгай. Ындыг болганда Культура бажыңының ажылын улам сегидер ужурлуг. Ооң сегиирин маңаарга-даа сураг ийин. Ооң бир чылдагааны — Ак-Довурактың Культура ордузунуң директору бо Культура бажыңында дакпырлап ажылдап турар. Ынчангаш хары угда ийи койгун адары берге бооп турар чылдагааны ол...

Ол Культура бажыңының намдары ам мырыңай элдеп. Эрткен чылдың октябрьда капитал септелге кылыр дээш часпарлап каапкан. Ону В. И. Ленин аттыг Тыва даг-дүгү комбинаттың септелге-тудуг эргелелиниң бызанчы-бетонщиктер бригадазы кылып эгелээн. Бригада чүнү кылганыл? Кирер эжик аксында тууйбу будканы бузуп каапкан, чамдык эрги шалаларны хоора шаап октаан. Ону ол бригада ара каапкаш, арлы берген. Бригаданың кежигүннери боттары эвес аан. Эргелелдиң удуртур ажылдакчылары оларны өске черже «октапкан». Бо Культура бажыңының септелгези ынчап ара соксаан. Ам ол барык-ла хагдынган. Каза дыштанырыл? Кымнар аңаа буруулугул?

М. ООРЖАК.
Ак-Довурак хоорай.

ХӨЛЗЕЙ БЕРГЕН

Кинону кым көрүксевес боор?! Кырган-даа, чалыы-даа барып көөр, көрүкчүлер зал дола бээр. Бистиң Кызыл-Мажалыкта Культура бажыңынга кино көрүкчүлери база хөй-ле чыглыр ийин. Ынчалза-даа сөөлгү үеде оларның саны эвээжеп турар апарган. Чүге? Кино көөрүнден хөңнү калып турары ол бе? Чок! Механиктерден хөңнү калган. Олар орта кино үндүрбестээн. Шокараңнаар, ажылдап турган, та кайнаар далажыр чүве, кино төнмээнде өскезин көргүзе бээр, чамдыкта ийи аппарат-биле чарыштыра-даа бээр. Кинону үзер — шала көргүзер таварылгалар чаңгыс эвес.

Бир боттуг чижекти көргүзээли. Эрткен чылын ноябрь 15-те «Тайга императорунуң төнчүзү» деп солун кино чарлап каан. Көрүкчүлер олуттарны доллур олурупкан. Кинонуң ужур-утказы билдинмейн барган. Көрүкчүлер хөлзеп орда-ла, өске кезээн үндүрүп эгелээн. Чеди шактың кинозунуң чартыын көргүскен болган. «Черле орта кино көргүспес элдеп механиктер аа» дээш чон хөлзеп тарап чанган. Ындыг таварылга чаңгыс эвес бооп турар.

А. КҮЖҮГЕТ,
М. ОЮН.
Барыын-Хемчик район.

ҮНҮ ЧОК

Азастың Культура бажыңының иштин, даштын дерип каастап кааны черле эки ийин. Одалгазы эки, иштин чылыг. Хомудал чок дыштанып ап болурунуң аргазы бар. Ынчалза-даа кинолар үндүрүп эгелээрге, чаржынчыг апаар. Та чүде чүве, үнү чок болгулаар, азы үстүп-ле турар. Ынчангаш шак-үе уламдыгып чоруй баар. Механиктер ынчап турган, борун-сарыңнап төндүр көргүзүп каар. Көрүкчүлер шылап могай берген, сеткили хомудап чанар.

База бир арай таарымча чок чүве бар. Сөөлгү үеде бистиң бо Азаста понедельникте кино көргүспес апарган. Механиктер четверг биле субботада дыштанза ажырбас болгу дег. План күүселдезинге-даа эки болгай, бирээзи понедельникте ажылдаза. Ажылчыннар понедельникте ажылдааш, кежээ кино, концерт көрүп дыштангай. Ону биргээр көөрүнүң аргазы чок бе? Кино үндүрериниң шынарын экижитсе.

С. СЕРЕН.
Тожу район.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынның хат кошкак. Эртен туманнаар. Агаарның температуразы 29—34, чамдык районнарга 23—28 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 31—33 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Корсиканчы ёзу-биле вендетта» 9.50, 11.35, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сактыышкын» 10.00, 11.30, 13.30, 15.00 «Кара-бажыңдан дезишкин» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мурнуу чүктен тачанка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мишка, Серега болгаш мен» 15.00, «Орлов ашак-кадай»» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерииниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16933. Чагыг № 43.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4).
ТС—00021